

Aproximació històrica i arqueològica al castell de Montbui (Bigues i Riells)

Josep M. Vila i Carabasa (UAB, ACRAM)

119

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
23 (2019), 119-134

Resum: Amb motiu de les tasques de consolidació del conjunt monumental del castell de Montbui que porta a terme l'Ajuntament de Bigues i Riells, s'han dut a terme recerques tant de caràcter històric com de caràcter arqueològic que han permès avançar en el coneixement sobre aquest important element patrimonial. Aixecat a finals del segle X, el primer castell de Montbui estava format per una torre circular, de la qual s'han trobat traces en la intervenció arqueològica de 2017-2018. A principis del segle XIV el castell, ja enrunat, va ser transformat en presó episcopal pel bisbat de Barcelona, que n'havia comprat una part dels drets i la castlania. Amb aquest objectiu es va enderrocar l'antiga torre i es va aixecar l'actual edifici, ja pensat per a la nova funció. Un segle més tard, a començament del segle XV, el bisbat va vendre el castell i va tancar la presó, i els edificis van quedar abandonats de manera definitiva.

Paraules clau: feudalisme, presó episcopal, castell de Montbui, Bigues i Riells.

Abstract: Due to consolidation work in the monumental complex of the Montbui Castle, carried out by the town council of Bigues i Riells, both archaeological and historical studies have been carried out which have enabled progress in terms of knowledge about this important part of heritage. Built in the late tenth century, the first castle of Montbui was formed by a circular tower, the remains of which were found in the 2017-2018 archaeological excavation. At the beginning of the fourteenth century the castle, which was already in ruins, was transformed into an episcopal prison by the Barcelona bishopric, who had bought part of the rights and assets of the castle. With this objective, the old tower was demolished and the current building was built and designed for its new function. A century later, in the early fifteenth century, the bishopric sold the castle and closed the prison, leaving the buildings abandoned for good.

Keywords: feudalism, episcopal prison, Montbui Castle, Bigues i Riells.

Data de recepció: desembre 2018; versió definitiva: gener 2019.

Introducció

El castell de Montbui s'aixeca al cim d'un turó de 541 metres d'altitud, en un serrat que es troba entre les poblacions de Sant Feliu de Codines, Bigues i Riells i Caldes. Avui dia és envoltat per les carreteres de la urbanització Castell de Montbui.

120

La recerca històrica i arqueològica sobre els edificis del castell de Montbui es va iniciar el 2013 quan l'Ajuntament de Bigues i Riells, propietari del conjunt monumental del castell i l'església de Sant Mateu, va demanar assessorament a la Diputació de Barcelona per a la recuperació d'aquest conjunt, que té consideració de Bé Cultural d'Interès Nacional. La Diputació, a través del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, a finals de 2013 va encarregar un pla director a l'arquitecte Jaume Serra i un estudi històric global a qui signa aquestes ratlles.

L'any 2014 el Pla Director, que incorporava els resultats de l'estudi històric, establia una sèrie de criteris d'intervenció al conjunt i una planificació per etapes del seu procés de restauració i valoració, que incloïa les conseqüents intervencions arqueològiques. Com a primera fase del desenvolupament d'aquest Pla Director, entre finals de 2017 i la primera meitat de 2018 es va dur a terme una intervenció de consolidació, senyalització i obertura al públic de les estructures de l'antic castell. Aquesta actuació va ser promoguda per l'Ajuntament de Bigues i Riells en col·laboració amb la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona. En el marc d'aquests treballs es va dur a terme una excavació arqueològica extensiva de l'interior de la fortalesa que va permetre estudiar la distribució interna dels edificis i situar a mitjan segle XV el seu abandonament.

Vista de l'estat de l'interior de les dependències del castell abans de la intervenció de 2017-2018. Foto: Josep M. Vila.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
23 (2019), 119-134

L'article que segueix presenta els primers resultats de la recerca realitzada durant aquests anys, ajunta les dades documentals amb les evidències arqueològiques per tractar d'explicar l'evolució constructiva d'aquesta fortalesa des de la seva fundació cap a finals del segle X fins al seu abandonament a mitjan segle XV.

La construcció del castell (finals segle X - mitjan segle XI)

Les primeres referències documentals del castell de Montbui corresponen a finals del segle X i el situen dins l'òrbita comtal. Sabem que el 995 va ser infeudat a Gombau de Besora.¹ Aquest personatge tindrà un paper important a la política dels comtats catalans, especialment durant les regències de la comtessa Ermessenda. Gombau era fill dels senyors de Besora Ermemir i Ingilberga i tenia forts lligams familiars amb la noblesa de l'època. La seva estreta relació amb la família comtal barcelonina li va permetre ampliar de manera notable el patrimoni que va rebre dels seus pares (els castells de Besora, Curull i Torelló), ja que va incorporar, a banda de l'esmentat de Montbui, els castells de Port (a la muntanya de Montjuïc), Cubelles, Paladalmalla i Eramprunyà, així com importants alous en diferents indrets dels comtats catalans. La seva activitat política s'inicia en temps de Ramon Borrell, però destaca sobretot com un dels principals consellers de la comtessa Ermessenda durant la minoria d'edat del comte Ramon Berenguer. Entre els anys 997 i 1006 va promoure la fundació del monestir de Sant Miquel del Fai.² En relació amb aquest personatge, hi ha un document, datat el 20 d'octubre de 1018, en el qual Gombau de Besora i la seva muller Guisla fan una permuta amb la Seu de Barcelona. Un dels signants del document és «Raimundo de Monte Boi».³ Deu anys més tard, en un procés, apareix un altre Ramon, en aquest cas intítulat «vicari de Monteboy».⁴

La filla i hereva de Gombau, Guisla, es va casar amb el magnat Mir Geribert, l'anomenat príncep d'Olerdola, un dels principals líders de les revoltes feudals contra l'autoritat dels comtes de Barcelona que van tenir lloc en el segon terç del segle XI. Del 1042 és el testament sacramental de Gombau

¹ E. PIQUER (1991), p. 297. Sovint s'ha citat com a primera referència documental del castell la data del 987. Aquest esment prové d'un document publicat per Udina (1951: doc. 204) que correspon a la donació que el comte Borrell II va fer a la seu de Vic d'una part del castell de Miralles. En les afrontacions d'aquesta donació apareix esmentat el castell de Montbui, que erròniament alguns autors han identificat amb el que ens ocupa. La ubicació del castell de Miralles (a l'Anoia) i de les altres afrontacions que apareixen al document: Montagut, Queralt, Vilademàger, indiquen sense cap mena de dubte que el document fa referència al castell de la Tossa de Montbui.

² A. PLADEVALL (1962), p. 216-217.

³ J. BAUCCELLS *et al.* (2006), doc. 304.

⁴ J. BAUCCELLS *et al.* (2006), doc. 404.

de Besora, en el qual deixa el patronat del monestir de Sant Miquel del Fai a la seva filla Guisla i al seu gendre Mir Geribert, que n'havien de ser hereus: «qui post me Montem Boium debent tenere omnique tempore». Aquell mateix any s'esmenta el castell de Montbui «castrum que vocant Monteboium» en la donació que Gombau de Besora fa del monestir de Sant Miquel del Fai a Sant Víctor de Marsella.⁵

Així doncs, a la mort de Gombau tots els seus béns van passar a la seva filla Guisla i per tant van entrar en l'òrbita de Mir Geribert. Els enfrontaments entre aquest i els comtes de Barcelona es van tancar amb una sentència de pau, dictada el 1059, per la qual Mir Geribert cedia als comtes Ramon Berenguer i Almodis els castells de Port, Besora i Curull i prometia respectar els drets comtals en els d'Olèrdola i Eramprunyà. Pel que fa al castell de Montbui, els comtes el cedeixen a Mir Geribert i Guisla i al seu fill, juntament amb les esglésies de Bigues, Sant Esteve de Palaudàries, Sant Feliu de Codines, Sant Mateu de Montbui i d'altres. Habitualment s'ha considerat aquest document de 1059 com el de constitució jurídica de la baronia de Montbui, formulat com un feu de notables dimensions.

El 27 de juliol de 1060 es signa un acord pel castell de Montbui entre Mir Geribert i la seva esposa Guisla amb Geribert Ademar. Aquest es compromet a guardar-lo per als seus senyors durant sis mesos l'any, de maig a octubre. Com a compensació per la guarda, Mir Geribert i Guisla donen a Ademar una propietat que tenien a Sant Feliu de Codines i unes quantitats d'ordi, vi, espelta, forment i porcs.⁶

El 1070 Gombau Mir, fill de Guisla i Mir Geribert, cedeix el castell al seu germà Arnau.⁷ El 1135 el comte de Barcelona i Guillem de Sant Martí (besnét de Guisla i Mir Geribert) arriben a un acord arran del matrimoni entre Guillem i Beatriu de Montcada. Segons aquest conveni, Guillem rebria l'honor de Montcada i els feus de Montbui i Montornès, amb la condició de retre homenatge al comte.⁸ El 1165 Guillem i Beatriu encara apareixen com a senyors del castell de Montbui.⁹

⁵ A. PLADEVALL (1962).

⁶ J. BAUCELLS *et al.* (2006), doc. 1006.

⁷ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras dels castells de la Roca y de Monbuy signadas de letras H y numeros correspondents y en est resumen van notadas varias otras escrituras fahents en dits castells però que no són en lo arxiu.*

⁸ *Convenio, iterum, ego prescriptus Guillelmus tibi domino meo, Raimundo comiti Barchinonensi, quod de meo honore quem habeo in Vallensi, scilicet de Montbui et de Montornes non exiat tibi vel tuis modo vel deinceps ullum malum vel aliquod dampnum per me vel per meos meo ingenio vel consilio sive assensu.* F. Miquel (1945), doc. 305.

⁹ J. PLANTADA (1969), p. 42.

El 1171 Berenguer de Cabanes va fer donació del castell a Bernat de Montbui,¹⁰ que en el seu testament de 1201 el va cedir a la seva filla Guillerma i al seu net Arnau.¹¹ Aquestes cessions sembla que fan referència a la castanya del castell, ja que la senyoria continuava en mans de la família Sant Martí. Així ens apareixen els dos nivells de senyoriu sobre el castell: per una banda, el senyoriu inferior, representat per la família dels castllans, que acaba per adoptar com a propi el nom del castell: Montbui; per l'altra, hi ha la jurisdicció superior, que es manté en mans dels descendents de la família de Mir Geribert.

Estructura del primer castell

Pel que fa a l'estructura general del conjunt, tot fa pensar que ja des de finals del segle X existien tant el castell com l'església de Sant Mateu, malgrat que la primera referència documental de la segona és del 1059.¹² La convivència en un mateix espai, tot i que en àmbits clarament diferenciats, de la fortalesa militar i de l'església parroquial és un fet habitual en la formació dels castells en època prefeudal. Aquesta mateixa estructura es troba també, per exemple, a la fortalesa familiar de Gombau, el castell de Besora, on, sobre un turó que domina la vall, trobem a un extrem l'església de Santa Maria, mentre que la resta de la superfície era ocupada per la fortificació. Un altre exemple més proper geogràficament i cronològic és el castell de Tagamanent, on al turó se situen ja des del segle X la fortalesa comtal i l'església parroquial de Santa Maria.

En relació amb aquesta primera fase, la intervenció arqueològica de 2016-2017 ha posat al descobert una torre circular que segurament constituïa l'edifici central d'aquest primer castell. Tot i l'arrasament gairebé total, l'existència de la traça d'aquesta torre és molt important, ja que ens permet establir la fesomia de l'estructura arquitectònica original del castell. Es tractava d'una torre circular amb un diàmetre exterior d'almenys 8 m, que, calculant 2 m de gruix per a les parets, ens donaria un diàmetre interior d'uns 4 m. Aquesta torre se situaria a la part més alta del turó i no sabem, tot i que és molt probable, si disposava de cap tipus de mur de tancament més exterior que pogués generar un pati al voltant de la torre a redós del qual es poguessin haver construït estructures de caràcter més secundari.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² F. MIQUEL (1945), doc. 301.

Vista de les restes de la torre circular que conformava el primer castell, dels segles X-XI. Foto: Cristina Belmonte.

Reconstrucció i presó episcopal (segles XIV-XV)

La senyoria de Montbui va passar, cap al 1240, al bisbe de Barcelona, que més endavant va comprar també la castlania a Bertran Deslor.¹³ L'adquisició per part del bisbe representarà a mig termini una revifalla de la fortalesa, que segurament ja estava abandonada. A començament del segle XIV es va dur a terme la reconstrucció del castell, que estava derruït. D'aquestes obres ens n'informa un document datat el 1308 en el qual el bisbe de Barcelona fa una declaració a favor de diferents senyors que tenien homes propis en el terme del castell de Montbui. En el document es reconeix que aquells senyors, a petició del bisbe, «gratis et pro bono amore concedunt et volunt quod homines sui que sunt populate in termino dicti castri operentur nunc seu contribuant in reparatione seu edificatione dicti castri necnon diru-

¹³ Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB). *Communium* (1331-1334), fol. 104v.

¹⁴ ADB. *Communium* (1302-1311), fol. 90.

ti». ¹⁴ Encara s'hi feien obres el 1315 quan el bisbe cedeix al degà del Vallès diverses rendes per tal de pagar els 1.120 sous i 4 diners que aquest havia gastat «in operibus valibus et necessariis castris nostri de Monte bovino anno presenti». ¹⁵ Les referències a obres i reparacions es mantenen en anys posteriors en els documents de definició de comptes entre el bisbe i el degà del Vallès dels anys 1318, ¹⁶ 1327 ¹⁷ i 1331. ¹⁸

Les fonts no permeten establir l'abast de les obres que documentem. En qualsevol cas, sí que hem de tenir present que, segons consta en les actes de nomenament, el batlle estava obligat a residir al castell. Per altra banda, una de les funcions que va adquirir el castell a partir del segle XIV és la de presó episcopal, on eren retinguts els clergues del bisbat de Barcelona que havien comès algun delictes o aquells criminals laics que estaven sota la jurisdicció episcopal.

La primera referència a l'ús de la fortificació com a presó episcopal apareix en l'acta de nomenament de Berenguer de Pausis com a batlle del castell de Montbui el 1328, possiblement un cop finalitzat el període de les obres. Concretament s'estableix que una de les obligacions del nou batlle, tot i que probablement ja ho havien estat de l'anterior, a banda de la residència a la fortalesa, era la custòdia dels presoners tant laics com eclesíàstics que estiguessin presos al castell de Montbui. ¹⁹

Uns anys més tard, el 1335 també el nomenament d'un nou batlle proporciona algunes dades sobre el funcionament del castell. El document estableix que el nou batlle havia de conservar el castell i les presons que hi havia, així com custodiar els presos que hi tenia el bisbe, que per això consignava 300 sous i 6 quarteres d'ordi. També s'estableix que el batlle tenia l'obligació de mantenir allà dos homes, que havien de conrear la vinya del castell, i un gran mastí, entenem que com a guardià de la presó. ²⁰

¹⁵ ADB. *Communium* (1314-1323), fol. 44.

¹⁶ ADB. *Communium* (1314-1323), fol. 164.

¹⁷ ADB. *Communium* (1325-1330), fol. 107.

¹⁸ ADB. *Communium* (1331-1334), fol. 19-20.

¹⁹ (...) *in dicto castro personaliter residere et predictum castrum et captos qui ibi ad custodiendum nunc sive sint clerici sive layci ac iura ipsius castris bene et fideliter custodire et pro viribus conservare.* (...) ADB. *Communium* (1325-1330), fol. 192.

²⁰ (...) *sub pacto et modo quod vos pro custodia eiusdem castris duos homines et unum magnum mastinum continue teneatis, cum quibus homibus excolatis vinea dicti castris* (...) ADB. *Communium* (1334-1336), fol. 84-85.

Fins al tercer quart del segle XIV se succeeixen els documents referits al govern del senyoriu del castell de Montbui per part del bisbe de Barcelona, com ara nomenaments de batlles i d'altres oficials (jutges, escrivans...) i també actes relacionats amb l'ús del castell com a presó: ordres de trasllat o d'alliberament de presos, etc. Aquesta documentació dona a entendre, i així ho recull la bibliografia posterior, que les condicions de l'empresonament al castell de Montbui eren dures, ja que sovint es parla de condemnes a pa i aigua.²¹ D'altra banda, sabem que la presó del castell de Montbui era habitualment utilitzada per al compliment de penes especialment dures, mentre que les de menor duresa es complien a la presó del palau episcopal. Cal tenir present que les condicions dels presoners en aquesta època eren molt penoses, ja que a banda del tancament pròpiament dit, els reus normalment estaven lligats amb grillons i cadenes.

L'edifici de la presó episcopal

La intervenció arqueològica ens ha permès constatar que aquesta transformació del castell feudal en presó episcopal va comportar l'enderroc total de la primitiva fortalesa, fonamentalment de la vella torre circular, i la seva substitució per un edifici de nova planta, pensat segurament per a la nova funció penitenciària. En relació amb això, a la banda nord del castell, als peus de la tanca exterior, encara es conserven uns trams de mur d'amplada molt considerable, caiguts en el vessant als peus de la fortalesa, que per les seves dimensions només poden correspondre a l'enderroc de la torre. Tot fa pensar, per tant, que la totalitat de l'edifici que ha arribat a nosaltres pertany a aquest moment. Constructivament tot indica que es tractava d'una estructura força sòlida, amb molt poques obertures i d'una alçada considerable, ja que per la part davantera presentava almenys dos pisos sobre el nivell de la planta baixa.

L'entrada es feia des del centre de la façana meridional mitjançant una porta que estava defensada, probablement pels dos costats tot i que només s'han conservat les de la banda oriental, per alineacions d'espitlleres. Un cop superada la porta, a banda i banda d'un petit replà se situaven dues estances que ocupaven la totalitat de la façana meridional de la planta baixa de l'edifici. La de la dreta (est) sembla que estava destinada a cavallerissa, mentre que la de l'esquerra no presenta cap element que permeti caracteritzar-ne l'ús.

²¹ *Mandatum bajulum de Monbui ut captum haberet quendam clericum qui fer in hebdommada panem et aquam tantum modo proberet.* ADB. *Communium* (1351-1353), fol. 47.

Ponències
 Revista del
 Centre d'Estudis
 de Granollers,
 23 (2019), 119-134

**Detall d'un dels grans trams
 de mur caiguts al peu del
 castell que semblen corres-
 pondre a l'enderroc de la
 primera torre.
 Foto: Josep M. Vila.**

**Vista de l'estança a la dreta de la porta d'entrada al castell, amb les menjadores per
 al bestiar. Foto: Cristina Belmonte.**

Al davant de la porta d'entrada hi havia una escala que salvava el desnivell de la muntanya entre la part davantera i la part posterior del castell i permetia accedir fins a l'alçada del primer pis, que ja abastava la totalitat de la planta de l'edifici. Des de l'escala s'accedia a un passadís en direcció est oest que feia de distribuïdor de les diferents estances. La banda nord del passadís estava ocupada per la paret de tancament sud de la cisterna del castell, a la banda oest, i per la de la sala principal de la fortalesa, que ocupava tota la part central de la banda posterior del castell. A banda i banda de la porta d'entrada a la sala principal, s'han documentat sengles escales que permetien pujar fins als pisos superiors del castell, avui desapareguts.

La sala principal estava coberta amb una estructura de bigues i empostissat de fusta que recolzava en un gran arc de diafragma que se situa a la zona central. La meitat nord de la sala, on es van localitzar les restes de la torre, segurament estava disposada a una alçada superior, com una mena de gran tarima. Aquesta estructura sembla indicar que es tracta de la sala on s'efectuaven els judicis que tenim constància documental que es portaven a terme al castell. Als dos extrems del castell hi havia sengles habitacions de petites dimensions a les quals només s'accedia des de la part superior i que poden correspondre a zones d'emmagatzematge o també podien ser usades per a l'empresonament d'alguns dels reus condemnats a càstigs més durs. Malauradament, l'arrasament de la part davantera de la fortalesa no ens ha permès documentar els pisos superiors, tot i que segurament els murs arribaven fins a la mateixa alçada que el de tancament del castell per la

Vista de l'escala central que comunicava la planta baixa amb el primer pis. Foto: Cristina Belmonte.

banda nord. La imatge que es desprèn d'aquesta idea és la d'una fortalesa gairebé circular, més alta que ampla, segurament amb molt poques obertures i d'una aparença segurament terrible per als reus que hi arribaven per complir condemna.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
23 (2019), 119-134

129

Vista de la sala principal del castell, amb els arrencaments de l'arc central de diafragma que servia per sostenir la coberta de la sala. Foto: Cristina Belmonte.

Vista d'una de les habitacions triangulars sense entrada que se situen als dos extrems del castell. Foto: Josep M. Vila.

Abandonament (segles XV-XVIII)

130

El 14 de maig de 1381 l'infant Joan va vendre la baronia de Montbui a Ramon de Planella per 20.000 sous, tot i que el 1384 va retornar a la corona, gràcies al pagament que els habitants del terme van fer de la redempció de la jurisdicció. Aquests van sol·licitar en aquell moment al rei ser lliurats a la ciutat de Barcelona per tal d'esdevenir-ne carrer. D'aquest document sembla desprendre's que el bisbe de Barcelona no disposava de la plena jurisdicció sobre la baronia, sinó que una part estava en mans de la Corona, que en podia disposar lliurement. Per tant, sembla clar que la jurisdicció sobre la baronia era compartida entre el rei i el bisbe de Barcelona tot i que no sabem quines parts eren atribuïbles a cadascun. En qualsevol cas, el castell pròpiament dit estava en mans del bisbe, que a banda dels seus altres drets havia adquirit la castlania, que li donava el control directe sobre l'edifici.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
23 (2019), 119-134

Finalment, el 22 d'octubre de 1408 el rei Martí l'Humà va vendre la baronia en encant públic a Ramon de Torrelles, senyor del castell de la Roca, per 66.000 sous.²² Poc després el bisbe de Barcelona va vendre al mateix personatge el castell de Montbui i la seva part de jurisdicció sobre el terme i els seus homes, pel preu de 60.000 sous. D'aquesta manera, Ramon de Torrelles va adquirir la totalitat de la jurisdicció sobre el castell i la baronia de Montbui, que fins aquell moment havia estat repartida, pel que sembla, entre el bisbe de Barcelona i el rei.

La venda del castell per part del bisbe va comportar la clausura de la presó, del funcionament de la qual tenim una darrera referència, del 1401, que correspon al lliurament d'un pres que era a les presons episcopals al batlle del castell de Montbui.²³ Arqueològicament podem datar els nivells d'abandonament i destrucció de les habitacions de la fortalesa en algun moment de la primera meitat del segle XV. Aquestes evidències semblen indicar que un cop finalitzat l'ús com a presó els edificis del castell ja no tornen a ser utilitzats i comença el seu procés d'abandonament i destrucció progressiva.

Ramon de Torrelles era un personatge molt proper al rei Martí l'Humà, de qui va ser conseller i cambrer. Per altra banda, la seva muller havia rebut del comte Jaume d'Urgell el senyoriu de la vila de Caldes,²⁴ amb la qual cosa la família va concentrar en aquest territori un important patrimoni i jurisdicció senyorial que es completarà amb el senyoriu de la baronia de la Roca del Vallès.

²² ACA. Cancelleria. Registre 2224, fol. 179-182.

²³ ADB. *Communium* (1401-1418), fol. 29.

²⁴ A. de Palma de Mallorca (1946), p. 40.

La venda de la baronia per part del rei va comportar un plet entre els seus habitants i els nous senyors, ja que els primers es consideraven perjudicats per la decisió reial, que els desposseïa de fet dels drets derivats de ser carrer de Barcelona, que havien obtingut el 1384. La disputa es va perllongar durant bona part del segle XV, amb diverses concòrdies entre els Torrelles i els habitants del terme. El 1481 el rei Ferran el Catòlic dona llicència als habitants de la baronia per redimir-se.²⁵ Sembla que finalment s'arriba a un acord i el 25 de juny de 1489 se signa una concòrdia entre Martí Joan de Torrelles, senyor de la Roca i Montbui, i els síndics del terme del castell de Montbui sobre la venda de tota la jurisdicció de dit castell feta per Torrelles als síndics. El preu és de 5.700 lliures.²⁶

A instàncies dels habitants, el 1490 Martí Joan de Torrelles ven la baronia a la ciutat de Barcelona per les mateixes 5.700 lliures que s'havien pagat. L'entrada a la jurisdicció de la ciutat comtal es porta a terme el mateix any amb la concessió del privilegi d'entrega, en el qual s'estableix el marc legal en què s'han de desenvolupar les relacions institucionals entre la ciutat i els habitants de la baronia.

Vista aèria del castell un cop finalitzada la intervenció de 2018. Foto: Ajuntament de Bigues i Riells.

²⁵ J. PLANTADA (1969), p. 83.

²⁶ ACA. Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras dels castells de la Roca y de Monbuy signadas de lletres H y numeros correspondents y en est resumen van notadas varias otras escrituras fahents en dits castells però que no són en lo arxiu.* Document 319.

En un primer moment la ciutat concedeix als habitants del terme el dret a escollir una terna per a l'elecció del batlle, amb una elecció que es feia el dia de Sant Pau. Els consellers nomenaven batlle de Montbui una de les persones que els eren presentades en la referida terna.²⁷ El 1520 la ciutat concedeix als habitants de la baronia el privilegi d'insaculació per a l'elecció del càrrec de batlle, de manera que els noms de la terna que es presentava als consellers era extreta mitjançant aquest sistema i no per elecció directa com fins aquell moment.²⁸

Tot i la pèrdua de la condició de senyors jurisdiccionals de Montbui, els Torrelles, i posteriorment els seus successors, els Sentmenat, van continuar posseint en propietat l'edifici del castell i les terres que en depenien directament, almenys fins a finals del segle XVIII, segurament per la venda de la castlania que els havia fet el bisbe de Barcelona.

Així, sabem que el comprador original, Ramon de Torrelles, va deixar el castell al seu fill Martí Benet, segons consta en el seu testament, signat a Barcelona el 29 de setembre de 1419.²⁹ Aquest el va cedir al seu fill Martí Joan de Torrelles en el seu testament de 1463.³⁰ Martí Joan va tenir una intensa carrera militar i va ser capità general de l'armada de mar i també capità del Vallès i Maresme.³¹

El 9 de juny de 1497 es signa el testament de Martí Joan de Torrelles a favor del seu fill del mateix nom i el 1519 el d'aquest on es traspassa el castell al primogènit, Restitut de Torrelles, que el 1538 el cedeix al seu fill Àngel Ramon de Torrelles.

Aquest darrer, en un document datat el 4 d'agost de 1552, estableix Hipòlit Puigllunell, pagès de la parròquia de Sant Bartomeu de Mont-ras, habitant en el terme de Montbui: «tot lo terreno herm se trobava en la circumferència del castell de Monbuy, a saber 30 passos al rededor, que termenava a 1 amb la iglesia de dita parroquia de Monbuy y ab an Viver; a 2 ab Regasol de Caldes; a 3 ab Corominas y a 4 ab dit Vivet, a cens de 42 sous a Nadal y ab reserva del castell que és en mitg de dit terreno».³²

²⁷ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). Baronies. 1C-XII-24/1.

²⁸ J. PLANTADA (1969), p. 109.

²⁹ ACA. Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras...* Document 417.

³⁰ ACA. Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras...* Document 417.

³¹ ACA. Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras...* Document 417.

³² ACA. Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras...* Document 418.

D'altra banda, també tenim documentades algunes preses de possessió del castell per part dels procuradors dels membres de la família Torrelles, primer, i Sentmenat posteriorment.

Així, el 1595 Joan Mora, procurador d'Isabel de Torrelles i Santcliment (vídua de Ramon Martí de Torrelles) i Elionor de Sentmenat i de Torrelles (filla i hereva) havia de prendre possessió del castell de Montbui «entrant en aquell y obrint portes si n'í haurà, y après pujant en lo més alt del castell y mirant per todas parts los límits y térmens que són pertinencies del dit castell. E devallant de dit castell eixirà en la gleba e espargirà de terra fullas de rama y herbas y fent altrás exercicis y senyals que sien necesaries per la dita posesió y conservació y drets del castell».³³

Durant el segle XVII les notícies sobre el castell són escasses, i la documentació existent fa esment de manera fonamental de les relacions entre els habitants del terme i el seu senyor jurisdiccional, que era la ciutat de Barcelona. Cal dir en aquest sentit que, tot i donar nom a la baronia, el castell i la parròquia de Sant Mateu van tenir un paper molt secundari durant tot aquest període. El castell devia estar abandonat i l'església, que només donava servei a quatre masies del terme, segurament era la més petita de la baronia.

Sabem que durant la Guerra dels Segadors la ciutat de Barcelona va perdre de manera temporal el control sobre la baronia, que li va ser restituïda un cop finalitzat el conflicte.

Una de les darreres referències documentals que en tenim és de l'1 de gener de 1782, quan el procurador de Maria Josepa de Sentmenat i de Clariana, vídua de Joan Anton de Sentmenat, marquès de Sentmenat, va prendre possessió del castell de Montbui, situat a la parròquia de Sant Mateu de Montbui.³⁴

Cap al 1800 la parròquia de Sant Feliu de Codines es va segregar de la baronia de Montbui. Durant el primer terç del segle XIX, i especialment a partir de la Constitució de Cadis de 1813 es van derogar les baronies jurisdiccionals i tots els drets que abans exercien van passar a la Corona. Internament es van formar els primers ajuntaments. En el cas de Montbui es va formular l'Ajuntament Baronal de Montbui, amb seu a Santa Eulàlia de Ronçana, que es va dissoldre cap al 1846, i es van crear els ajuntaments separats per parròquies. Per a tot aquest període no tenim notícies documentals sobre el castell. El 1986 el castell va passar a propietat de l'Ajuntament de Bigues.

³³ F. BOFARULL (19...), p. 99.

³⁴ ACA. Diversos, Sentmenat. Inventaris, vol. 20.4. *Resumen de las escrituras...* Document 418.

Referències

BAUCELLS, JOSEP *et al.* (2006): *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*, Barcelona, Fundació Noguera.

BOFARULL, FRANCISCO DE (19..): *Genealogía de la Antigua Casa de Sentmenat*, Barcelona.

134 MIQUEL ROSSELL, FRANCESC (1945): *Liber Feudorum Maior*, 2 vol., Barcelona, CSIC.

PALMA DE MALLORCA, ANDRÉS DE (1946): *Historia de la Villa de San Felio de Codines. Datos y Referencias*, Barcelona, Bayer Hermanos.

PIQUER, ESPERANÇA (1991): «Castell de Montbui», dins *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, p. 297.

PLADEVALL, ANTONI (1962): «Sant Miquel del Fai: antiguo cenobio y parróquia», *Ausa*, 40, p. 209-228.

PLANTADA, JORGE (1969): *El Derecho nobiliario histórico en los concejos de Cataluña: ordenanzas y privilegios de la Baronía de Montbuy: documentos para su historia del siglo XI al XIX*, Madrid, Hialguia.

UDINA, FEDERICO (1951): *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*, Barcelona, CSIC.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
23 (2019), 119-134